

OPONENTSKÝ POSUDEK HABILITAČNÍ PRÁCE

Ondřej Jakubec

„Slavné stavení posledních Rožmberků“

Vila Kratochvíle a možnosti interpretace pozdně renesanční aristokratické rezidence

Předkladatel habilitační práce je dnes zkušeným badatelem, jenž se dlouhodobě zabývá problematikou umění a umělecké tvorby v době raného novověku. Při své práci se metodologicky soustřeďuje na hledání souvislostí mezi dějinami umění a kulturními dějinami, teritoriálně na Moravu či širěji na české země. Ondřej Jakubec již publikoval celou řadu monografií, výstavních katalogů i jednotlivých odborných statí. Na jejich počátku stojí kniha věnovaná uměleckému mecenátu a sběratelské činnosti olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. Jmenovat lze nicméně také dlouhodobý výzkum renesančních epitafů na Moravě, jimž věnoval katalog z olomoucké výstavy a posléze několik speciálních statí a studií (v současné době na toto téma vzniká zcela nová Jakubcova monografie). S jistou dávkou zjednodušení lze přitom jeho dosavadní badatelský zájem rozčlenit na tři okruhy: problematiku uměleckého mecenátu a sběratelství, funerální a sepulkrální umění, renesanční sídelní architekturu. Právě z posledně vymezeného okruhu vychází i aktuální habilitační práce Ondřeje Jakubce, jež je věnována otázkám spojeným s rožmberskou renesanční vilou Kratochvíle u Netolic.

Předkládaná práce Ondřeje Jakubce „*Slavné stavení posledních Rožmberků*“. *Vila Kratochvíle a možnosti interpretace pozdně renesanční aristokratické rezidence* vychází nejen z autorova dlouholetého zájmu o otázky spojené se vznikem renesanční architektury, ale také z několika konkrétních počinů. Pomineme-li jeho knihu o mecenátu olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského, jsou to především výsledky spolupráce s historikem Václavem Bůžkem, které vyústily do vydání dvou závažných publikací. V knize *Jan Zrinský ze Serynu* se Ondřej Jakubec dostal k bližšímu seznámení se s problematikou dvora Rožmberků i s renesanční či manýristickou architekturou, která na základě jejich patronátu kolem roku 1600 vznikala na jihu Čech. Zásadní význam má potom monografie *Kratochvíle posledních Rožmberků*, která

navázala na několik dílčích autorových studií a jež Ondřeje Jakubce přivedla nejen ke konkrétnímu architektonickému objektu, ale také k širšímu kontextu zkoumání evropských renesančních a manýristických vil. S jistou dávkou zjednodušení lze říci, že předkládaná habilitační práce vznikla právě na základě zmiňované monografie, a to nejen mechanickým vypuštěním kapitol, jejichž autorem byl v původní knize Václav Bůžek, ale především přepracováním a novou kontextualizací těch částí, které napsal Ondřej Jakubec.

Ondřej Jakubec ihned v úvodu habilitace poukazuje na skutečnost, že jde vlastně o přepracovaný text, jenž napsal společně s Václavem Bůžkem a jenž vyšel v Nakladatelství Lidové noviny pod názvem Kratochvíle posledních Rožmberků. V této souvislosti je nutné ihned konstatovat, že Ondřej Jakubec přistoupil k práci s původním textem velmi zodpovědně a že výsledek odpovídá zásadnímu rozdílu mezi přece jen popularizační (byť erudovanou a na vysoké úrovni psanou) knížkou a nároky kladenými na habilitační stupeň kvalifikační práce. Předkládaný text Ondřeje Jakubce si klade poněkud jiné otázky a směřuje k jiným cílům, nežli je tomu u knížky o Kratochvíli. Tomu odpovídá i přepracování původních kapitol a změna struktury textu. Aktuální text vykazuje nepochybnou vědeckou akribií a navíc disponuje řadou vlastností, které jsou pro jeho autora typické a které z něj činí jednoho z nejvíce zajímavých současných českých historiků umění. Ondřej Jakubec pracuje s památkou jako takovou, nicméně ji konfrontuje s celou řadou důležitých historických a i uměleckých kritérií. Na jednu stranu je to kulturní atmosféra historického kontextu, v tomto konkrétním případě dvora jihočeských Rožmberků. Druhým elementem, patrným z Jakubcova postupu, je konfrontace se zdrojovým stavebně-uměleckým typem, tedy s italskými renesančními vilami. Třetím odkazem je zasazení Jakubcových badatelských otázek do architektonicko-uměleckého kontextu, zde především do světa renesančních architektonických traktátů, ikonologických a emblematických děl, antické a antikizující krásné literatury, popř. dalších dobových spisů. Pravděpodobně není potřeba obzvláště zdůrazňovat, že Jakubec i tentokrát pracuje se svým textem velmi ušlechtilým způsobem. Dokáže konstruovat text, který disponuje vědeckou přesností, je na intelektuální výši (což je vzhledem k obsahu vhodným „humanistickým“ kritériem), a zároveň je čtivým literárním textem.

Výše uvedeným znakům odpovídá i struktura Jakubcovy habilitační práce. Ondřej Jakubec vychází z pokusu o obecnou charakteristiku rezidenční architektury v raném novověku a vymezení stavu bádání o ní. Tato zjištění postupem *ad concretum* konfrontuje s rezidenčními stavbami posledních Rožmberků v jižních Čechách a v neposlední řadě také s Kratochvíli,

kde se přistupuje ke konkrétnímu popisu zámku a k vypsání jeho stavebních dějin. Následující kapitoly je možné označit za speciální a snad lze také konstatovat, že právě v nich se nejvíce projevují specifika a zároveň pozitiva Jakubcova postupu. Autor si totiž klade některé závažné otázky, které odpovídají nejnovějším trendům při výzkumu historické profánní architektury. Především je to otázka po účelu a fungování Kratochvíle jako lovecké vily. Tedy po propojení funkce a formy, resp. jejich vnějších výrazových prostředků. Dále Jakubec zkoumá Kratochvíli jako stavební typ a jako aplikaci „architektonické úlohy“. Na tomto místě je třeba si připomenout terminologii rakouské historičky umění Renate Wagner-Rieger, která právě pojmy malá a velká úloha označovala zadání dané stavebníkem staviteli a rozlišovala tím drobnější objednávku (okno, portál, schodiště) od komplexní objednávky (zámek, radnice, městský dům). V druhé části předkládané práce Ondřej Jakubec přechází od studia architektonického typu ke studiu jeho neodmyslitelné součásti, kterou je podle jeho vlastních slov ikonografická výzdoba (Jakubec ji člení na poetickou a historickou). I když můžeme v souladu se sémantickým vnímáním Zdeňka Kudělky zvažovat, zda jde skutečně v tomto případě v pravém slova smyslu o výzdobu-dekoraci a zda by nebylo vhodnější hovořit například o ikonografickém či ikonologickém programu, je zjevné, že bez analýzy uvedených výrazových uměleckých prostředků se pochopení architektonického typu profánní rezidenční architektury neobejde. Ondřej Jakubec se soustředěně zabývá těmi součástmi ikonografického programu, které pro jihočeskou vilu posledních Rožmberků považuje za určující. V první řadě jsou to podle něj Liviovy římské historie, které podle Jakubcova interpretačního schématu nejen vyprávějí staré historické události přenášené původní či dobovou literaturou (zde lze aplikovat teorii bezprostředního vztahu mezi textem a obrazem), ale nesou také programové poselství k majiteli, resp. návštěvníkovi, v tomto případě ve formě morality. Tři závěrečné kapitoly potom dokazují, že Ondřej Jakubec pojal svůj interpretační rámec renesančního sídla skutečně komplexně. Speciální kapitola sleduje vztah mezi interiérem a exteriérem (vnitřkem zámku a vnějškem, tedy zámeckou zahradou), což odráží klasický vztah italské renesanční architektury s přírodou (v klimatických poměrech českých zemí recipovatelný pouze ve specifické podobě). Druhou z předkládaných kapitol je část věnovaná genderové problematice v interpretačním rámci aristokratického sídla. Renesanční vila je v této souvislosti autorem vnímána nejen jako místo k mužským (loveckým) zábavám a kratochvilím, ale také jako místo galantních scén a odpočinku s dámou, popř. odpočinku dámy. To se prolíná nejen do každodenního využití architektonického prostoru, ale i do jeho stylu a architektonického a ikonografického programu. (Autor tohoto vyjádření by možná volil obrácené řazení předchozích dvou kapitol, nicméně to je otázka individuálního postupu.)

V poslední kapitole se Ondřej Jakubec zabývá dalším nesmírně důležitým a zároveň badatelsky nesmírně zajímavým fenoménem v renesanční architektuře renesančních šlechtických sídel, a sice fenoménem, který lze nazvat „sacrum et profanum“. Ačkoliv architektura vil a zámků obvykle ztělesňovala profánní princip „architettura militare“, je do ní v té či oné podobě zakomponován také sakrální princip, a to zpravidla ve formě zámeckých kaplí, zámeckých kostelů či dokonce šlechtických pohřebních kaplí. Ondřej Jakubec se zabývá propojením těchto principů a jejich odrazu v architektuře a její symbolické řeči na příkladu zámeckého kostela v Kratochvíli.

Ondřej Jakubec ve své aktuální habilitační práci ukazuje, jak velký krok může učinit výzkum rožmberské renesanční architektury, které před půlstoletím věnovaly své nejdůležitější práce Jarmila Krčálová a Milada Lejsková-Matyášová. V případě Jakubcova pojetí jde o odklon od pramenného a formálně uměleckohistorického výzkumu směrem k mnohahledové a metodologicky pluralitní interpretaci. Autor se ve své práci úspěšně pokouší propojit analýzu vzájemného vztahu textu a obrazu, kooperaci funkce a výtvarné podoby, architektury a ikonografického programu (výzdoby). Činí tak přitom způsobem, který je na vysoké intelektuální úrovni. Lze říci, že tímto způsobem proniká do myšlenkového světa renesančních a manýristických stavebníků a stavitelů a pokouší se je rekonstruovat a originálním způsobem interpretovat. Je samozřejmě otázkou, zda tuto interpretačně celistvou metodu lze aplikovat při výzkumu renesančních zámků ve střední Evropě obecně, anebo je aplikovatelná pouze na vybrané a početně málo zastoupené skupině staveb, kde bylo při jejich budování skutečně šlechtických sídel, natož potom uplatněno (Ondřej Jakubec důsledně konfrontuje záměry a skutky jihočeských stavebníků a stavitelů s budovateli nejslavnějších italských vil a také s jejich teoretickými traktáty). A samozřejmě není nezanedbatelná ani skutečnost, že i pro teoreticky či fakticky takto náročně komponované renesanční stavby ve středoevropském prostředí je důležitý jejich následující osud a potažmo stav zachování. Fragmentární stav zachování budovy jako bohatého a strukturovaného architektonicko-uměleckého díla je navíc obvykle umocňován absencí důležitých archivních pramenů: počínaje plány přes ego-dokumenty až po materiály účetního charakteru. Proto často neznáme dosti dokonale duchovní svět ani u stavebníků, natož potom u jejich stavebníků. Až na malé výjimky tyto osoby pro období sklonku 16. a počátku 17. nejsou v našem prostředí ještě dosti individualizovány. Uvedená úvaha však nemá ani v nejmenším snížit význam Jakubcovy výzkumné a výkladové metody – spíše naopak. Jakubec na příkladu výjimečné památky klade architektonickým a výtvarným pramenům otázky, které při správné metodologické

aplikaci, modifikaci náležitým transdisciplinárním záběru, mohou přinést nebývalé výsledky pro poznání intelektuálních a duchovních obzorů středoevropské šlechty a jejich sídel jakožto svébytných mikrosvětů.

Ondřej Jakubec dokázal zvládnout obrovské množství české, ale především zahraniční literatury tak či onak se dotýkající sledovaného tématu. Co je však ještě důležitější, jednotlivé položky se nevyskytují pouze v seznamu použité literatury či v poznámkovém aparátu, nýbrž jejich znalost se explicitně a především implicitně odráží ve vnitřním charakteru i obsahové a metodologické úrovni předkládaného textu.

Případných nedostatků nelze v habilitačním spisu Dr. Ondřeje Jakubce nalézt mnoho; pokud, tak v kontextu jeho pozitiv mají pouze marginální charakter. (Navíc dost možná jde spíše o rozdíly mezi metodologickým přístupem autora a posuzovatele daným jejich odlišným školením.) Co by snad bylo možné vnímat u předkládané práce jako určitý nedostatek je skutečnost, že Ondřej Jakubec až na specifické případy (především jde rozbory vybraných odstavců z rožmberských životopisů Václava Březana) zůstává při svém výzkumu na úrovni sekundární literatury. Pokud přistupuje ke studiu primárních historických dokumentů, jde především o traktáty věnované různým architektonickým a uměleckým aspektům, se kterými navíc často pracuje jako s (byť primární) literaturou. Snad i proto tyto kategorie pramenů v závěrečném seznamu Ondřej Jakubec neodděluje od sekundární literatury. Naopak v práci poněkud chybí hlubší textové analýzy a interpretace primárních historických pramenů. Poměrně striktně tak odděluje svůj umělecko-historický přístup od přístupu historického (ačkoliv právě transdisciplinární přístup Ondřej Jakubec jakožto školený historik a historik umění v úvodu deklaruje). Dále, jak bylo konstatováno v jiné souvislosti, by z formálního hlediska bylo vhodné v závěrečném přehledu oddělit zdroje používané jako prameny (v tomto případě především zmiňované staré tisky), od sekundární literatury.

Shrnutí

Předkládaná habilitační práce kolegy Ondřeje Jakubce je neobyčejně vyspělou kvalifikační prací. Autor zde prokazuje, že je schopen nejen aplikovat zažitě přístupů svého oboru, ale že je dokáže nesmírně inspirativním způsobem inovovat a rozvíjet. Za obzvláštní pozitivum spisu považují, že autor předkládá text na vysoké intelektuální úrovni, v němž překračuje

klasické metody dějin umění směrem k syntetickým kulturním dějinám. Ani tento sklon k myšlenkové abstrakci ho přitom neodvádí od analýzy konkrétního uměleckého díla, konkrétní památky.

Předkládaná práce přitom nejen svým obsahem, ale i zvoleným metodologickým přístupem (až na drobné nedostatky) i formálními znaky nejen odpovídá, ale i značným způsobem přesahuje nároky kladené na tento stupeň kvalifikační práce.

Habilitační spis Ondřeje Jakubce *Slavné stavení posledních Rožmberků*“. *Vila Kratochvíle a možnosti interpretace pozdně renesanční aristokratické rezidence* **doporučuji přijmout za základ autorova habilitačního řízení.**

Prof. PhDr. Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Historický ústav

V Brně dne 29. 1. 2016